

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nayka.com.ua | № 11, 2021 | 25.11.2021 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.11.7](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.11.7)

УДК 005.932

I. Є. Андрющенко,

*д. е. н., професор кафедри фінанси, банківська справа та страхування,
Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя
ORCID ID: 0000-0001-7421-2231*

A. O. Сидоренко,

*магістр, Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя
ORCID ID: 0000-0002-9646-3522*

ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИТРАТ НА ПІДПРИЄМСТВІ

I. Andryushchenko

*Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance.,
National University "Zaporizhzhia polytechnic", Zaporizhzhia*

A. Sidorenko

Master's student, Zaporizhzhya National Technical University, Zaporizhzhia

PROBLEMS OF COST OPTIMIZATION AT THE ENTERPRISE

Стаття присвячена актуальним питанням формування системи управління витратами підприємства. Розглянуто економічний зміст управління витратами, сформовано систему управління витратами підприємства, визначено взаємозв'язок основних складових системи управління витратами підприємства, проаналізовано цілі, завдання, принципи, методи, інструменти та функції управління витратами. Основними складовими елементами системи управління витратами визначено: стратегічне управління витратами; прогнозування і планування; організація процесу управління витратами; нормування витрат; бюджетування; облік витрат та калькулювання собівартості; аналіз витрат та собівартості; мотивація і стимулювання зниження витрат; регулювання та координація витрат; контроль, аудит або моніторинг витрат. Окреслено фактори зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства, що впливають на систему управління його витратами. Визначено основні методологічні основи управління витратами та встановлено напрями оптимізації їхньої структури, що дозволять ефективніше використовувати ресурси підприємства, знизити собівартість продукції та максимізувати прибуток.

The article is devoted to topical issues of forming a cost management system of the enterprise. The economic content of cost management is considered, the cost management system of the enterprise is formed, the interrelation of the main components of the cost management system of the enterprise is determined, the goals, tasks, principles, methods, tools and functions of cost management are analyzed. The main components of the cost management system are: strategic cost management; forecasting and planning; organization of the cost management process; cost rationing; budgeting; cost accounting and costing; cost and cost analysis; motivation and incentives to reduce costs; regulation and coordination of costs; cost control, audit or monitoring. The factors of external and internal environment of the enterprise influencing the system of management of its expenses are

outlined. The main methodological bases of cost management are determined and the directions of optimization of their structure are established, which will allow to use the resources of the enterprise more efficiently, to reduce the cost of production and to maximize the profit. An important area of improving the cost management of enterprises is the use of innovative technologies to promote them to the market to the final consumer. A further direction of research should be the development of management decisions for the implementation of the model in the practice of business management of the studied industry. Formation of a comprehensive cost management system that takes into account the goals, objectives, principles, methods, tools, functions and components of the cost management system, taking into account the impact on the cost management process of external and internal factors, ensures the production of competitive products on the basis of cost optimization and prices, availability of operative, adequate, qualitative information on the prime cost of separate kinds of production, increase of validity of acceptance of administrative decisions; allows you to reduce the cost of manufactured products, optimize the level of costs and on this basis to increase the level of financial results, etc.

Ключові слова: витрати; витрати виробництва; оптимізація витрат; конкурентоспроможність підприємств; ефективність виробництва.

Key words: costs; production costs; cost optimization; competitiveness of enterprises; production efficiency.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Одним з найскладніших і водночас спірних питань є склад витрат, які включаються до собівартості продукції. Оскільки витрати підприємства знаходяться в компетенції бухгалтерського та управлінського обліку, дослідження питань, пов'язаних із формуванням собівартості продукції у ньому, для науковців облікового профілю не втрачають своєї актуальності.

Отже, ефективне управління виробничими витратами передбачає використання диференційованого підходу до управління, заснованого на виділенні різних угруповань витрат, що мають певні властивості, які використовуються заради управлінських цілей в залежності від сформованих умов і специфіки діяльності економічних суб'єктів. Для оцінки ступеня можливого впливу на ті чи інші витрати або ступеня впливу тих чи інших витрат на кінцеві результати діяльності підприємства необхідно відштовхуватися від їх класифікації за різними ознаками.

Сучасні умови господарювання та підвищення ролі новітніх технологій у світі висувають нові вимоги до системи управління витратами. Усе частіше необхідність зменшення собівартості продукції (або послуг) та зміцнення конкурентних позицій підприємства на ринку змушують підприємства шукати нові шляхи й методи оптимізації поточних витрат та економії ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми та на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Як предмет управління виробничі витрати мають такі деякі особливості, що визначають характер та інтенсивність робіт, пов'язаних з організацією процесів планування, обліку, аналізу та контролю витрат, дій зі зниження величини виробничих витрат на промислових підприємствах.

В економічній літературі є різні визначення терміну «витрати». Так Друрі К. зазначає, що витрати – це засоби, витрачені на одержання доходів [2, с. 231—245]; У п.4 П(С)БУ 3 «Звіт про фінансові результати» надане таке визначення: «витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, що призводять до зменшення власного капіталу підприємства за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками» [8].

Також розгляд витрат з точки зору зменшення економічних вигод можна знайти у роботах Коба О.В. Він пише, що витрати – «це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття (використання) активів або збільшення зобов'язань, що веде до зменшення капіталу» [3, с.99—103].

У нормативно-правових документах, а саме у статті 1 розділу 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність України» наводиться наступне визначення економічної вигоди як «потенційної можливості отримання підприємством грошових коштів від використання активів».

В економічній літературі існують різні підходи до тлумачення сутності терміна «витрати». В.В. Сопко наводить наступне: «витрати – це термін процесу використання речовин і сил природи у процесі конкретного виду операційної (або не операційної) діяльності; вони пов'язані з використанням конкретного, чітко визначеного виду виробу або конкретного виду наданої послуги, або виконаної роботи» [9, с. 108—125].

К.С. Олініченко стверджує, що «витрати підприємства – це грошовий вираз використання факторів виробництва та реалізації продукції» [7, с. 37—39].

С.Ф. Голов наводить наступне визначення витрат: «Витрати – це прямі й непрямі можливі виплати або упущена вигода, необхідні для того, щоб залучати й утримувати ресурси в межах даного напрямку діяльності» [1, с.20].

Також у спеціальній літературі можна зустріти наступні визначення поняття витрат. «Витрати – грошове вираження видатків виробничих факторів, необхідних для здійснення підприємством виробничої і комерційної діяльності» [5, с. 209—217], або витрати – «це грошова міра ресурсів, використаних для досягнення певної вигоди».

С.Д. Лучик дають таке визначення досліджуваній категорії: «витрати - це вартісне вираження абсолютної величини застосовано-споживаних ресурсів, необхідних для здійснення виробничо-господарської діяльності підприємства і досягнення ним поставленої мети» [4, с. 209-214].

У сучасній зарубіжній економічній теорії зміст, місце і роль витрат розглядають як складові елементи ціни, яка повинна формуватися на основі попиту і пропозиції у ринковому механізмі. Тому авторами роботи наводиться наступне визначення даної категорії: «Під витратами виробництва розуміють витрати, які включають зовнішні та внутрішні платежі власниками ресурсів, щоб гарантувати стабільні поставки цих ресурсів для відповідного виробничого процесу.

Визначення витрат як «вартісного вираження спожитих ресурсів з метою виконання робіт щодо задоволення потреб клієнтів» дається у роботах спеціалістів Міжнародної фінансової корпорації [6].

Але сьогодні питання про формування та оптимізацію витрат на підприємстві, на нашу думку, залишається відкритим і вимагає окремої уваги.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) - дослідити поняття «витрати», підняти проблему витрат, які включаються до собівартості продукції. На підставі діалектичного методу були проведені аналіз і синтез загальних понять, а також застосувався метод порівняння.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В процесі виробництва поєднується жива та уречевлена праця. Затрати живої праці виступає у вигляді оплати праці.

Уречевлена праця втілена у засобах і предметах праці. Засоби праці в кожному виробничому циклі споживаються лише частково, а тому включаються у витрати виробництва в межах використаної частини, що відповідає величині їх зносу. Предмети праці використовуються повністю в кожному виробничому циклі, а тому повністю списуються у витрати виробництва.

Матеріальними носіями факторів виробництва уречевлена праця та жива праця. Таким чином, капітал, як фактор виробництва, розпадається на дві частини: майно і знання людини та її вміння організовувати виробництво. Майно використовується як засіб оснащення трудової діяльності, примноження її продуктивної сили. Знання людини не може бути фактором виробництва окремо від свого носія – людини.

Всі форми витрат, тобто жива праця, засоби праці і предмети праці, мають місце у всіх випадках функціонування живої праці, тобто у всіх сферах її прикладення.

Найбільший обсяг витрат підприємства здійснюється у виробничій сфері – це витрати на виробництво продукції, але ж частина витрат здійснюється і на інших стадіях кругообігу (постачання, реалізація). На підприємстві витрати можуть мати місце в таких сферах: виробництво, обіг, капітальні та фінансові інвестиції, культурно-побутове обслуговування, управління.

Засоби і предмети праці та жива праця поєднуються у готовому виробі і формують поняття «витрати». Їх розмір на виготовлення конкретного виду продукції становить собівартість і вона відрізняється від суспільних витрат виробництва, оскільки відображає лише ті витрати, які робить конкретне підприємство.

В ринкових відносинах собівартість продукції має важливе значення. Вона пов'язана з усіма економічними категоріями. Управління витратами і собівартістю дає можливість робити обґрунтовані рішення про розширення чи зняття з виробництва конкретних видів продукції, визначення цін на продукцію, рентабельність, доцільність організаційно – технічних заходів, внутрішньогосподарських відносин.

Відповідно до економічного змісту витрати поділяють на 5 елементів: матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація основних фондів та нематеріальних активів, інші витрати. Щодо перших трьох елементів витрат, то немає сумніву в тому, що вони повинні включатися до собівартості продукції. Проте частина платежів, розмір яких штучно пов'язаний з оплатою праці, за своєю економічною суттю не є витратами на виробництво, а стосуються сфери розподілу. Використання основних засобів необхідна складова частина виробництва, а тому їх амортизація має бути віднесена на собівартість продукції. Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» встановлено, що до валових витрат амортизація не відноситься, але вона зменшує суму оподаткованого прибутку. Таким чином, згідно із законом амортизація основних засобів виключена із складу витрат виробництва. Проте в бухгалтерському обліку суму амортизації основних засобів не можна виключати із складу виробничих витрат, бо це викличе суттєві неточності у визначенні собівартості продукції.

П(С)БО 16 передбачає, що до виробничої собівартості продукції не входять адміністративні витрати, витрати на збут та інші операційні витрати. Отже, при формуванні собівартості продукції до неї не включають витрати, безпосередньо пов'язані з виробничим процесом. Постає запитання : чому оплата праці керівників підприємства, конструкторів, працівників диспетчерської служби та інших фахівців, не включається в собівартість продукції, а відноситься на кінцеві фінансові результати підприємства. В той же час подібні витрати з управління цехами, дільницями варто включати до витрат виробництва. Хіба заробітна плата

начальників цехів, конструкторів, бухгалтерів, нормувальників та інших працівників, а також витрати з управління й обслуговування цехів не є адміністративними витратами. Тому виникає заперечення: чому такі витрати, як послуги з обслуговування технічних засобів, витрати на утримання основних засобів, необоротних матеріальних активів, витрати на обслуговування виробничого процесу, витрати на забезпечення працівників спеціальним одягом та взуттям, витрати на техніку безпеки та охорону праці не включаються до собівартості продукції. Нелогічно і економічно необґрунтовано те, що витрати на придбання сировини, матеріалів, інструментів та палива не повинні бути складовими елементами собівартості продукції. Це також стосується витрат: на придбання патентів, на проведення аудитів, на придбання спеціальної літератури, за проведення семінарів, на зв'язок, на послуги баків, на судові спори – це звичайні витрати з управління, а їх вважають адміністративними.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Формування комплексної системи управління витратами, що враховує визначені в статті цілі, завдання, принципи, методи, інструменти, функції та складові елементи системи управління витратами з врахуванням впливу на процес управління витратами факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, забезпечує виробництво конкурентоспроможною продукцією. Усі перелічені вище витрати є складовою частиною роботи підприємства, що передбачається його статутом і відокремлення їх від виробництва є нелогічними. Основне виробництво не може здійснюватися без адміністративних витрат, тому вважаємо доцільним включати їх до складу собівартості продукції, оскільки вони забезпечують функціонування всієї машинобудівної галузі.

Список літератури.

1. Голов С.Ф. Управлінський облік. Центр навчальної літератури. 2018. 400 с.
2. Друрі К. Управлінський та виробничий облік. Юніті-Дана. 2003. С. 231—245.
3. Коба О.В. Витрати підприємства та їх класифікація для потреб управління й економічного аналізу. Причорноморські економічні студії. 2016. № 4. С. 99—103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_4_23 (Дата звернення: 24.10.2021).
4. Лега О.В., Яловега Л.В. Управлінський облік витрат виробництва в умовах автоматизованої обробки інформації. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2016. №2. С. 75—80.
5. Лучик С.Д. Особливості автоматизації обліку витрат виробництва. Бухгалтерський облік, аналіз і аудит. 2014. №4. С. 209—217.
6. Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості: Наказ Міністерства промислової політики України від 09.07.07 р. № 373. URL: <http://www.mfu.gov.ua> (Дата звернення: 24.10.2021).
7. Олініченко К.С. Економічні аспекти еволюції поглядів на управління витратами. Вісник Міжнародного слов'янського університету. Економічні науки. 2007. № 1. С. 37—39.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати": Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.99 р. № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00> (Дата звернення: 24.10.2021).
9. Сопко В., Овсюк Н. Облік витрат на соціальний захист працівників підприємства. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017. № 2 (91). С. 108—125.

References.

1. Holov, S.F. (2018), *Upravlinskyi oblik [Managerial Accounting]*, Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine.
2. Druri, K. (2003), *Upravlinskyi ta vyrobnychi oblik. [Management and production accounting]*, Yuniti-Dana, Moskva, Rosiia.
3. Koba, O. V. (2016), "Cost of enterprise and classification for the management and economic analysis. Prychornomorski ekonomichni studii. vol. 1, pp. 99—103.
4. Leha, O.V. and Yaloveha, L.V. (2016), "Managerial accounting of production cost under the conditions of automated processing of information". *Aktualni problemy innovatsiinoi ekonomiky*, vol. 2, pp. 75—80.
5. Luchyk, S. D. (2014), "Peculiarities of production costs accounting automation", *Bukhhalterskyi oblik, analiz i audyt*. vol. 4, pp. 209—217.
6. Ministerstva promyslovoi polityky Ukrainy (2007), "Metodychni rekomendatsii z formuvannia sobi-vartosti produktsii (robit, posluh) u promyslovosti", available at: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=72838 (Accessed 24 october 2021).
7. Olinichenko, K.S. (2007), "Economic aspects of the evolution of views on cost management ", *Visnyk Mizhnarodnoho slovianskoho universytetu*. vol. 1. pp. 37—39.
8. Ministry of Finance of Ukraine (1999), "Accounting Standard 16 "Costs", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00.pdf> (Accessed 24 october 2021).
9. Sopko, V. and Ovsyuk, N. (2017), "Costs accounting of social protection of enterprise employees", *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, vol. 2, no. 91, pp. 108—125.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2021 р.